

DÜNYA ARŞİVLERİNDEN - 1

FRANSIZ ARŞİVLERİ

Doç. Dr. Ahmet KAVAS*

Arşiv olarak kullanılan Soubise köşkünün önden görünüşü

Fransız Milli Arşivleri (Archives Nationales de France), başkent Paris'in merkezindeki iki tarihî bina ile 1980'li yıllarda bunlara ilâve edilen ek tesislerde hizmet vermeye başladı. Fakat ek tesislerin yapımı sırasında kullanılan bazı inşaat maddelerinin olumsuz etkileri dolayısıyla Milli Arşivleri bünyesinde bantıran devasa kurumun araştırma salonları Kasım 2001'de onarıma alındı. 5 Ocak 2004 tarihinde onarım tamamlanarak tekrar araştırmaya açıldı.

İlk defa 1789'da Fransız İhtilâli sırasında oluşturulan ve Kurucu Meclis (Assemblée Constituante) tarafından kendi arşivlerine 12 Eylül 1790 tarihinde

"Milli Arşivler" adı verilmesiyle teşekkül etmeye başladı. Resmen kurulmasını sağlayan kanun ise dehşet (terreur) döneminin henüz devam ettiği 24 Haziran 1794 tarihinde çıkarıldı ve Milli Arşivler Merkezi Deposu (Dépôt Central des Archives Nationales) adını aldı. Arşivler önce bütün mallanna el konulan Tuilleries Sarayı'ndaki Hıristiyan tarikatlarından Feuillants topluluğunun ve Bourbon Sarayındaki (Palais Bourbon) Capucins topluluğunun kütüphanelerine taşındı. 1371 yılında inşa edilen Soubise Köşkü ve 1705 yılında inşa edilen Rohan Köşkü adlı iki tarihî bina Napolyon Bonapart tarafından devletin mülkleri arasına dahil edildi. Bunlardan Soubise Köşkü 1808 yılında İmparatorluk Arşivi'ne dönüştürülürken, Rohan Köşkü de Millî Matbaa'ya çevrildi.

Arşivlerde okuyucu için ilk salon 1847 yılında açıldı. III. Napolyon, 1867 yılında Soubise Köşkü'nde Fransız Millî Arşivleri Tarih Müzesi'ni kurarak burada muhafaza edilen kıymetli ve ilgi çekici eserleri halkın görmesi için sergiletti. Aynı yıl bir ilk daha gerçekleştirilerek özet halinde umum arşiv envanteri yayımlandı. Fransız Milli Arşivleri teşkilatında yeni yapılmaya ancak 1897 yılında geçilerek Fransız Arşivleri İdaresi kuruldu.

Fransız Milli Arşivleri dışında ülke genelinde araştırmacıların hizmetine sunulan ve birbirinden farklı konularda ihtisas alanlarına göre düzenlenmiş arşivler bulunmaktadır. Yine Paris merkezindeki Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Quai d'Orsay Dışişleri Arşivi iki küçük okuma salonuyla hizmet vermektedir. Sınırlı sayıda araştırmacının belge talebi olduğu için bu arşiv ihtiyaca cevap vermektedir. Bilindiği üzere Fransa XVIII. yüzyılın başlarından itibaren başlattığı sömürge faaliyetlerini XIX. yüzyılda zirveye çıkarmıştı. XX. yüzyılın ikinci yarısında dünyanın bazı noktalarındaki çoğu küçük yüzölçümlere sahip Mayotte, Reunion, Yeni Kaledonya, Martinique, Tahiti gibi adalar ile Güney Amerika'daki Guyana'yı hâlâ elinde tuttuğu için bunlarla ilgili belgeler Milli Arşivlerin bir parçası olarak işlem görmektedir. Fakat eski sömürgeleri ile ilgili belgelerin tamamını 1966 yılında kurulan Aix-en-Provence Deniz-aşın Arşiv Merkezi'nde (CAOM) toplamış bulunuyor.

*İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM).

Fontainebleau
Çağdaş
Arşiv
Merkezi

Fransa'da XX. yüzyılın ikinci yarısında arşivleri daha fazla kullanıma açmak ve yeni arşivler oluşturmak için yapılan çalışmalar 1969 yılında Fontainebleau Çağdaş Arşivi'nin açılışı ile başlayıp 1978-88 yılları arasında Millî Arşivler'in fonlarının ilk kez yayımlanması, 3 Ocak 1979 tarihinde Arşiv Kanunu çıkarılarak arşivcilik ile ilgili kuralların ilk defa belirlenmesi ve son olarak 1988 yılında Millî Arşivler'in yeni bir düzenlemeyle Millî Arşivler Karşılama ve Araştırma Merkezi (CARAN)'nin hizmete girmesi ile devam eder. Bugün Fransız Millî Arşivleri bünyesinde V-VIII. yüzyıllar arası Mérovingien idaresindeki Frenk krallığı döneminden 1958 yılına kadar geçen döneme ait belgeler bulunmaktadır.

Teşkilat: Fransız Arşivleri kurum olarak 1800-1911 yılları arasında İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Arşiv Bürosu'na bağlı faaliyet gösterdi. Mevcut konumunu korumakla birlikte 1911 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. 1959 yılından günümüze kadar Kültür Bakanlığı bünyesinde Fransız Arşivleri Müdürlüğü'ne (Direction des Archives de France-DAF) bağlı bulunmakta olup Savunma ve Dışişleri Bakanlıklarını hariç bütün kamu kurumlarının arşivlerinden sorumludur.

Bütçe: 1994 yılında devlet bütçesinden arşivlere 93.051.378 Fransız francı (yaklaşık 19 milyon dolar) bir pay ayrılmıştı. Kurumun giderleri arasında personelin eğitim ve formasyonu, eski Fransız sömürgelerinde kalan belgelerin mikrofilmlemlerinin alınması gibi pek çok gider bulunmaktadır. Hatta tarih araştırmalarında en başarılı seçilen esere ödenen 50.000 frank tutarındaki "Millî Tarih Büyük Ödülü" de giderler arasındadır.

Yayın: Her sene Fransız Arşivleri tarafından yaklaşık 10.000 sayfa tutan 40 cilt yayın yapılmaktadır. Bunlar arasında *Millî Arşiv Fonlarının Genel Durumu (Etat Général des Fonds des Archives Nationales)* isimli 5 ciltlik eser başta gelir. Bu eser 1978-1988 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Fransız Millî Arşivleri, Kasım 1995 tarihinden itibaren "Fransız Arşivleri Bülteni"ni (*Le Bulletin des Archives de France*) yayımlamaya başladı. Bu bültenin amaçlarından biri de, arşivcilerin faaliyet ve projeleri ile araştırmacıların fikir ve görüşlerini ortaya koyabilmelerine zemin hazırlamaktır.

Personel: Farklı kütüphanelerde uzmanlaşmış kişiler arasından seçilen muhafızlar ile Kültür Bakanlığı'nda çalışan ve belirli bir unvanı olmayan memurlar Fransız Millî Arşivlerinin asıl kadrosunu oluşturur. Meslekî formasyonları esas alan imtihan sonucunda göreve başlayan memurlar idarî sekreterlik, dokümantasyon sekreterliği, sanat teknisyeni, kültür servisi teknisyeni, denetim ve ambarlama memuru, sözleşmeli arşivci olarak görev yapmaktadırlar. Fransız Millî Arşivlerinde toplam çalışan personel sayısı 1871-1936 yılları arasında 29 kişiden ibaret iken 1990'lı yılların sonunda 3.942'ye ulaşmıştır. Bunların çalıştıkları arşiv kurumlarına göre dağılımı Kültür Bakanlığı bünyesinde 863, vilayet arşivlerinde 1.771, belediye arşivlerinde 1.089, Fransa'nın dördü deniz aşırı sömürgelerinde olmak üzere toplam otuz coğrafi bölge arşivinde 34 ve kamuya ait arşivlerde ise 185 arşivcidir.

Bina: Son kırk yılda Fransız Arşivleri için 100'ün üzerinde bina inşa edilmiş olup Paris bölgesindeki Millî Arşivlerde bulunan rafların uzunluğu en son

yapılan eklerle 120 km.den 150 km.ye çıkarıldı. Henüz herhangi bir mahalle yerleştirilmemiş olanlarla birlikte bu uzunluk 450 km.yi bulacaktır.

Araştırmacılar: Okuyucu sayısı 1950 senesinde 14.000 iken 1994'e gelindiğinde bu sayı 231.445 kişiye ulaştı. Bunlardan 13.088 araştırmacı Paris Millî Arşivleri CARAN'da devam etti. Yine 1950 yılında incelenen belge sayısı 291.000 iken bu rakam 1994 yılında ülke genelindeki arşivlerde 4.179.877'ye ulaşmıştı. Aynı yıl sadece CARAN'da incelenen belge adedi 221.326 idi. Her yıl çalışma yapan araştırmacı sayısı % 5 oranında artmaktadır. 1994'te CARAN'a devam eden araştırmacılar 5.537 kişi yeni okuyucuydu. Günlük olarak arşivde araştırma yapan okuyucu ortalama sayısı 223 (1993'te 210 araştırmacı) kişidir. Eylül ayında oran 177 araştırmacıya düşerken Mart ayında 260 araştırmacıya kadar çıkar. Fransız okuyucularının oranı % 80'in üzerinde seyretmektedir. Yabancı araştırmacılar arasında Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları 464, Almanlar 184, İtalyanlar 179, İngilizler 160, Kanadalılar 120, Belçikalılar 84, Japonlar 55, Cezayirli 55, İspanyollar 43, İsviçreli 42, Hollandalılar 42 ve Brezilyalı 24 araştırmacı ile önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır.

Millî Arşivler: Kamu arşivlerini yönetmek veya kontrol etmek; şahsî arşivleri muhafaza etmek; onların muhafazası dışında idarî, ilmi, sosyal veya kültürel amaçlarla kullanımını sağlamaktır. Millî Arşivler Müdürü, Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle tayin edilir ve Kültür Bakanı nezdinde sorumludur.

Staj: Fransız Millî Arşivleri 1994 yılında 56 farklı ülke arşiviyle işbirliğine giderek karşılıklı olarak staj programı uygulamış ve 39 yabancı arşivci Fransa'da arşivcilik stajına katılmıştır.

Paris Millî Arşivleri Karşılama ve Araştırma Merkezi (Centre d'accueil et de Recherche des Archives Nationales / CARAN)

Ortaçağdan bugüne dek geçen sürede, Fransız Hükümeti'nin ve devletin merkezi birimleriyle millî vasıftaki kamu kurumlarının belgeleri, kamu yararına tarihî özellik taşıyan şahsî kaynaklı belgeler, değişik fonlar (haritalar ve planlar) burada bulunmaktadır. Tarihî Millî Arşivler Merkezi'nde (Le Centre Historique des Archives Nationales / CHAN) 150 km. uzunluğundaki raflarda belge bulunmakta olup burada toplam 321 memur çalışmaktadır. Burada bulunan iki bölümden birincisi fonlar bölümü olup ikincisi ise başta CARAN olmak üzere Fransa Tarihî Müzesi,

kütüphane ve yayın servisi burada yer alır. CARAN okuma salonları ve araştırmacıların her türlü ihtiyacına cevap veren servislerin bir arada bulunduğu bir merkez olup Mart 1988'de açıldı. Büyük bir danışma salonu, 72 araştırmacının aynı anda istifade edebileceği envanter (katalog) salonu, 360 araştırmacı kapasiteli okuma salonu ile 100 araştırmacının istifade edebileceği mikrofilm inceleme salonu olmak üzere toplam 532 kişiye aynı anda hizmet vermektedir.

Arşiv belgelerinin kullanımı: 3 Aralık 1976 tarihli kararname ve 3 Ocak 1979 tarihli kanunla arşiv belgelerinin kullanımı yeniden düzenlendi. Otuz yıllık süreli aşan her belge ile özel süreli belgelerin gizlilik konumu dolunca -ki bunlar 60 ilâ 150 yıl arasında değişebilir- halka ait arşiv belgelerinin tamamı serbestçe incelenebilir. Yabancı ülkelerle ilgili belgeler ve özel arşiv belgeleri, yapılan anlaşmaların tarihlerine uyularak belirlenen zamandan sonra incelemeye açılır. Yeni okuyucu CARAN'ın her üç salonuna da kendisine verilen manyetik bir kartla giriş yapar.

Envanter Salonu: Araştırma ile ilgili katalogların tamamının bulunduğu bölümdür. Yaklaşık 10.000 cilt katalog ve broşür, 400'den fazla mikrofilm, 10.000'den fazla mikrofiş envanteri ve 1.600.000'den fazla yazmanın fişi burada bulunur. Bu bölümde CARAN'dan başka, Fontainebleau Çağdaş Arşiv Merkezi ile Aix-en-Provence şehrindeki Deniz-aşırı Arşiv Merkezi (CAOM) fonları, Fransa'nın değişik eyaletlerindeki bölge arşivlerinin geniş bir elemenden sonra belirlenen fonlarından belediye ve sağlıkla ilgili belge katalogları, Dışişleri Bakanlığı, Kara-Hava-Deniz Kuvvetleri'nin tarihî belgelerinden bir kısmının fonlarının katalogları, arşiv belgeleri konusundaki 1500'den fazla katalog koleksiyonu, eğitim ve arşivcilikle ilgili dosyalar, kitaplar ve periyodikleri ihtiva eden kataloglar bulunur. Millî Arşivler bazı yabancı ülke arşiv kataloglarına da sahiptir. Gerçi bunlar envanter salonunda bulunmamasıyla birlikte istek üzere salona getirilmektedir. Yine bu salonda farklı zamanlarda ve genelde bütün arşivler hakkında bilgi vermek üzere hazırlanmış 20 kadar rehber kitap bulunmaktadır.

Fontainebleau Çağdaş Arşivi (Centre des Archives Contemporaines / CAM)

1958 senesinden itibaren bakanlıklar ve büyük kamu kurumlarının belgelerinin toplandığı arşivdir. Bu arşiv merkezinde Fransa Cumhurbaşkanlığı'na ait belgeler, Millî Arşivler görevlilerince düzenlenen merkezi idare belgeleri ve bazı bakanlıkların belgeleri

toplanıp muhafaza edilmektedir. Millet Meclisi, Dışişleri, Savunma ve Maliye Bakanlıkların arşivleri ise kendi arşiv birimleri tarafından tasnif edilip saklanmaktadır. Şahıs ve aile arşivleri, basın arşivleri, dernek arşivleri ve büyük kamu kurumlarına ait olanları da bu merkezde toplanmaktadır. Buniardan şahıs ve aile arşivleri, millî arşiv görevlilerince tasnif edilmek şartıyla kendi özel mekânlarında muhafaza edilebilirler. Fontainebleau Arşivi'nde 42 görevli çalışmaktadır. Burada araştırma yapmak için millî arşiv kartı veya sadece kimlik kartı yeterlidir. Buradaki belge türleri kâğıt, mikrofilm, fotoğraf, bilgisayar katalogları gibi değişik malzemelerden oluşur. Bu arşiv halka açık iki zengin kütüphaneye sahip olup resmî yayınlar ile Uluslararası Arşiv Konseyi yayınlarını kapsar. Birinci kütüphane bakanlıklar tarafından ve kamu kurumları tarafından yayımlanan eserleri toplarken ikincisi olan Archivum Kütüphanesi'nde ise bağışlarla elde edilen kitaplarla yabancı ülke arşivlerinin rehber ve envanterleri yanında arşiv ilmi ile ilgili yayımlanmış eserler bulunur.

Aix-en-Provence Deniz-Aşırı Arşivleri (Centre des Archives d'Outre-Mer / CAOM)

Burada 34 görevli çalışmaktadır. En önemli özelliği Fransa Devleti'nin sömürge dönemine ait muazzam bir dokümantasyonunun bulunmasıdır. 1966 yılında hizmete girmiştir. Kuruluş amacı Fransa'nın bağımsızlıklarını kazanan eski sömürgelerinden gelen belgelerin muhafaza edilmesidir. Söz konusu dokümanlar Fransa Devleti'nin malî sayılarla sömürgecilğin bitmesiyle beraber Fransa'ya getirilmiştir. Halen bu arşivdeki belgelerin ilgili olduğu ülkeler: Fransız Ekvador, Afrika, Cezayir, Cibuti, Hindistan bölgesindeki Fransız sömürgeleri, Madagaskar, Tunus ve Fas'tır. Sadece Fransız Bab Afrika denilen Senegal, Mali, Nijer, Fildişi Sahili, Gine, Burkina Faso, Togo ve Benin gibi ülkelerin arşivleri Fransa'ya nakledilmeden yerlerinde muhafaza edildiler. Bunlar içerisinde en önemlisi Senegal Millî Arşivi olup buradaki belgelerin tamamı mikrofilm halinde Aix-en-Provence Arşivi'nde ve CARAN'da bulunmaktadır. Ayrıca sömürgelerle ilgili değişik bakanlıkların belgeleri de burada muhafaza edilmektedir. Sömürge arşivleri 1920 yılına kadar genel olarak ve bölgelerin coğrafi durumlarına göre tasnif edilmişlerdi. 1920'den sonra ilgili bakanlığın konu ile alakalı bürolarına göre şu şekilde tasnif edildi: Siyasî işler, ekonomik işler, Müslüman işleri, personel, muhasebe vb. Bu arşivler içinde yer alan ve eski sömürgelerle ilgili 50.000 harita ve plan

(cartothèque servisi) ile 60.000 civarında resim, kartpostal, fotoğraf, cam üzerine yapılmış desenler, istampalar bu alanlarda araştırma yapanlar için son derece önemlidir. Fransız Arşivleri içinde CAOM mikrofilm zenginliği bakımından ikinci sıradadır. Burada kısaca isimleri AOM ve SOM olan ve bulundurduğu arşiv belgeleriyle ilgili ülkeler hakkında eserlerin toplandığı iki kütüphane bulunmaktadır. Arşivdeki fonların bir kısmı bilgisayara yüklenerek okuyuculara kolaylıklar sağlanmıştır.

Robaix İş Dünyası Arşivi (Centre des Archives du Monde du Travail)

Bu arşiv binası 1993'te hizmete açılmıştır. Halen 17 görevlisi bulunmaktadır. Ülkenin kuzey bölgesinin ekonomik ve sosyal faaliyetleri konusundaki belgeler burada arşivlenmektedir. Sanayi, iktisadî işletmeler, bankalar, sigortalar, sendikalar vb.

Esteyran Mikrofilm Arşivi (Le Centre de Conservation des Microfilms)

1973 yılında eski bir şatoda hizmete açılan bu arşivde Fransa Arşivlerinde gerçekleştirilen ve çoğaltılan mikrofilmlerin ilk defa çekilen asıl nüshaları muhafaza edilmektedir. İstenilen mikrofilm bobinin kopyası buradan temin edilir. 12 görevlisi vardır.

Eyalet Arşivleri

Vilayet arşivleri de Fransa Arşivleri İdaresi tarafından kontrol edilmektedirler. Fransa'da 100 eyalet (département) arşivi bulunmaktadır. Mevcut arşivler içerisinde en fazla belge incelenen arşivdir.

Belediye Arşivleri

Fransa genelinde 386 belediye arşivi (commune) bulunmaktadır.

Arşiv Yüksek Konseyi (Le Conseil Supérieur des Archives)

21 Ocak 1988 tarihli kararla oluşturulmuştur. Fransız Arşivciliği hayatında faal olan her türlü kurumların temsilcilerinden müteşekkildir: DAF (Direction des Archives de France), Savunma ve Dışişleri Bakanlıkların, arşivlerden yararlananlar ile Fransız Arşivi görevlilerinin kurduğu demek ve sendika temsilcilerinden oluşur. Bu konsey yılda bir defa toplanır ve DAF'ın bir yıllık çalışma raporunu denetler.